

ШЕРШЕНЬКОВА В. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук

ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВ ПРО ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 30-х рр. XX ст.

Армія призначена для захисту територіальної цілісності та суверенітету держави, а для забезпечення військової дисципліни в армії виникла необхідність у правовому регулюванні кримінальної відповідальності за військові злочини. Тому варто звернути увагу на вивчення розвитку законодавства про військові злочини в радянській Україні у 30-х рр. XX ст.

Окремі аспекти даного питання досліджувалися у працях науковців, серед яких: О. І. Адамюк, Ю. З. Кантор, І. Б. Усенко та інші.

16 лютого 1930 р. ч. 2 ст. 1 «Положення про військові злочини» планувалося викласти в оновленій редакції, за якою під «військовими злочинами також визнавалися спрямовані проти встановленого порядку несення служби злочини стройового складу особливих збройних загонів (резервів) Народного Комісаріату Шляхів Сполучення, а також особового складу воєнізованої охорони і воєнізованої пожежної охорони підприємств і споруджень, які мають державне значення» [6]. Діюче законодавство щодо військових злочинів потребувало суттєвих змін, не лише в частині поняття військового злочину.

Постановою ЦВК і РНК СРСР від 17 березня 1932 р. було змінено ст. 7 «Положення про військові злочини» 1927 р. Відповідно до нової редакції, в статті встановлювалася відповідальність за втечу з частини чи місця служби з наміром залишення його на довготривалий час або взагалі ухилитися від несення військової служби, за що передбачалося застосування покарання у вигляді позбавлення волі строком до трьох років [3, с. 52]. Слід зазначити, що покарання за такий військовий злочин стало більш суворим, ніж у попередній редакції.

Постановою ЦВК СРСР «Про доповнення про злочини державні (контрреволюційні та особливо небезпечні для Союзу ССР злочини проти порядку управління) статтями про зраду Батьківщини» від 8 червня 1934 р. [5, с. 153] передбачалася кримінальна відповідальність військовослужбовців (вищою мірою покарання з конфіскацією майна) і членів його родини (позбавлення волі (від 5 до 10 років) з конфіскацією майна або позбавлення виборчих прав і заслання до Сибіру на 5 років). Фактично таким чином було узаконено систему сімейного заручництва, яка широко застосовувалася ще більшовиками.

Варто додати, що у 20-ті рр. розстріл замінювався позбавленням волі і в порядку амністії [3, с. 26], а в 30-ті роки широке застосування набули позасудові розстріли. Так, 5 листопада 1934 р. постановою ЦВК і РНК

СРСР було створено Особливу нараду при НКВС СРСР. Такі розправи здійснювалися без судового розгляду, без розгляду і оцінки доказів, без виклику обвинуваченого і без оскарження вироку. Так, з використанням процедури розслідування радянської України у 30-х рр. XX ст. було репресовано більшу частину керівної верхівки Червоної армії.

Військова колегія почала розглядати справи про зраду Батьківщини, шпionaж, різні види диверсій. Це було врегульовано постановами ЦВК СРСР «Про створення загальносоюзного Народного комісаріату внутрішніх справ» і «Про розгляд справ про злочини, які розслідуються Народним Комісаріатом внутрішніх справ Союзу РСР» від 16 липня 1934 р. [1, с. 86]. Також варто зауважити, що 8 серпня 1936 р. уведено такий вид кримінального покарання, як ув'язнення до тюрми.

Варто зазначити, що у 30-ті рр. відбулося декілька гучних процесів, що спричинили винищення мільйонів людей. В армії масові репресії розпочалися з 1937 р., після лютнево-березневого пленуму ЦК ВКП(б), на якому про роботу з армійськими кадрами доповідали К. Ворошилов і Я. Гамарник. Було зазначено, що політико-моральний стан особового складу армії не викликає занепокоєння. Однак В. Молотов, який на той час займав посаду голови Ради народних комісарів СРСР, вимагав у своєму виступі викрити «шкідницьку, шпигунську і диверсійну діяльність троцькістів в армії» [4, с. 58–65]. Вимоги В. Молотова знайшли своє практичне застосування.

У травні 1937 р. було заарештовано відомих військових керівників: начальника академії ім. Фрунзе А. І. Корка, заступника наркома оборони СРСР М. Н. Тухачевського, командувачів військ Київського військового округу Й. Е. Якіра та Білоруського військового округу І. П. Уборевича, начальника Управління з начскладу РСЧА Б. М. Фельдмана, воєнного аташе СРСР у Великобританії В. К. Путну, заступника командувача військами Ленінградського військового округу В. М. Примакова та колишнього голову Центральної Ради Осоавіахіму СРСР Р. П. Ейдемана. 11 червня 1937 р. Військова колегія Верховного Суду СРСР засудила всіх до вищої міри кримінального покарання (розстрілу) з конфіскацією майна і позбавленням всіх присвоєних їм військових звань [2, с. 29].

Таким чином, у 1930-ті рр. військовослужбовців звинувачували у контрреволюційних та військових злочинах. Такі справи розглядалися без свідків, без письмових доказів і захисників. Вироки виносили позасудові органи, які оскарженню не підлягали. Найчастіше призначали покарання у вигляді смертної кари. Родичам засудженого часто доводилося відповідати за тією ж статтею кримінального кодексу.